

JANUBI SHARQIY OSIYO XALQLARI MILLIY VA QABILAVIY UDUMLARI

Olimova Zilolaxon G'ayratjon qizi

Andijon Davlat Universiteti
Tarix fakulteti tarix yo'nalishi
301-guruh talabasi

Annatsiya: Ushbu maqolada Janubiy Sharqiy Osiyo xalqlari va ularning urf-odat, udumlari haqida qisqacha ma'lumotlar berilgan. Shu bilan bir qatorda maqolada Janubiy Sharqiy Osiyo davlatlari haqida xam ma'lumotlar yoritilgan.

Kalit so'zlar: Antropologik jihat, Janubiy Osiyo, Tailand siamlari, avstroneziya, an'anaviy xalq tabobati.

Antropologik jihatdan Janubi-sharqiy Osiyo xalqlarining deyarli hammasi mongoloid tipidagi Janubiy Osiyo kichik irqiga oid. Paleoantropologik ma'lumotlarga qaraganda paleolit va mezolit davrlarida mahalliy aholining bir qismi avstroloid guruhini tashkil qilgan yoki o'ziga xos aralashma tipidan iborat bo'lgan. Shuning uchun ham hozirgacha Janubi-sharqiy Osiyo aholisining etnik qiyofasi ancha murakkab.

Qit'a qismida yashovchi eng katta etnos - vetnamlik (vet)lar 40 mln.dan ortiq kishidan iborat. Tili va madaniyati jihatidan ularga yaqin bo'lgan mianglar respublikaning turli vohalarida joylashgan. Vetlarning g'arbi, butun Hindixitoy yarim orolida tay tilida so'zlashadigan xalqlarining katta guruhi yashaydi. Shulardan eng ko'p sonlilari kxontanlar yoki Tailand siamlari (21 mln.), lao (laoslik) va shan (birmalik) xalqlardir. Vetlar va taylarga irqiy, xo'jalik va madaniy belgilari bilan (taxminan 1 mln. kishi) myao-yao guruhiga oid xalqlar yaqin turadi. Bularning hammasi lingvistik jihatdan mon-kxmer til oilasiga kiradi. Asli kxmer tillarida Kambodjaning tub aholisi, Vetnam, Laos va Tailand kxmerlari, Birma va qisman Tailandda yashovchi mon (talain)lar, Malakkadagi senon va semanglar so'zlashadi. Xitoy-tibet til oilasiga oid katta til guruhining vakillaridan birmaliklar (23 mln.) va ularga yaqin koren, kaya, kachin va boshqa xalqlardir.

Maxsus adabiyotda avstroneziya yoki malayya-polineziya til oilasiga kiritilgan avstroosiyo til guruhiga eng ko'p millatli Indoneziya xalqlari kiritilgan. So'nggi lingvistik ma'lumotlarga qaraganda bu yerda 300 dan ortiq tillar va 1000 ga yaqin shevalar mavjud bo'lib, shularning 96 foizi avstroneziya til oilasiga tegishli. Yavaliklar (60 mln.) sundlar, madurlar, minengkabau, bugi, makasara, filippin-lardan tagal, ilok, bilok, visayya kabilar ham shu til oilasi vakilla-ridir. Til va millatlarning shakllanish jarayoni mustamlakachilik davrida bir oz sustlashgan bo'lsa-da, ammo har holda davom qilib kelgan.

Osiyo qit'asining eng ko'p sonli xalqlari sharqiy qismida joylashgan. Juda keng hududni egallagan bu mintaqaga Xitoy, Mon-goliya, Koreya va Yaponiya davlatlari kiradi. 1,5 milliardga yaqin aholiga ega bo'lgan Sharqiy Osiyoda 1985-yilgi statistik ma'lumotlarga qaraganda bir milliarddan ortiq xitoylar, 120 millionga yaqin yaponlar, 65 million koreyslar, 17,5 milliondan ortiq tayvanliklar, 3,6 millionga yaqin mo'g'ullar va boshqa elatlar yashaydi.

Janubi-sharqiy Osiyo xalqlarining ma'naviy madaniyati, san'ati va folklori juda boy. Ma'lumki, bu yerda o'rta asrlar-dayoq ma'rifat ancha taraqqiy qilgan, diniy va badiiy adabiyot tarqalgan. Ammo mustamlakachilik siyosati tufayli an'anaviy madaniyat inqirozga uchragan edi.

Qadimdan Vetnamda har xil epik asarlar, musiqa, raqs va qo'shiqlar rivoj topgan. Tailandda har xil xalq teatrlari - imo teatri, qo'g'irchoq va niqob teatrlari tarqalgan. Kambodjada va Birmada balet juda mashhur, epos janriga asoslangan xalq tomoshalari va soya teatri (ayniqsa, Indoneziyada vayang-nurvo nomli) katta obro' qozongan.

An'anaviy xalq tabobati hozirgacha o'z ta'sirini yo'qotmagan: har xil tabiiy o't-o'lanlar bilan davolash, xalq xirurgiyasi usul-lari va boshqa tibbiy faoliyatga sehgirlik bilan yondashuv mavjud.

Buddizm butun Hindixitoy yarim orolida eng keng tarqalgan diniy tasavvurdir. Birma aholisining 83 foizi, Kampuchiya va Laosda taxminan 90 foiz, Tailandda esa 94 foizini buddistlar tashkil etadi. Vetlarning ham ko'pchiligi buddizm diniga bo'ysunadi. Buddistlar bir necha mazhablarga bo'lingan (xinoyana,

maxayana va bir necha mayda guruhlar). Maxayana bilan boshqa sharqiy dinlar va nasroniylikning aralashmasidan ikkita yirik sinkretik mazhablar paydo bo'lgan (kao-day va xoa-xao). Filippin aholisining 90 foizi nasroniy diniga o'tgan, ko'pchiligi (84 %) katoliklar. Indoneziyada islom dini hukmron, ya'ni aholisining 94 % i musulmon, 4 % i nasroniy, qolgani induistlar va buddistlardan iborat.

Malayziyada ham ko'pchilik aholi musulmonlar, ammo konfutsiylik, buddizm, daosizm, induizm va nasroniy dinidagilar ham ancha qismni tashkil qiladi. g'arbiy Malayziyaning yarmidan ko'pi islom diniga itoat qilsa, sharqiy qismdagi aholisining ko'pchiligi mahalliy urug'-qabilaviy diniy tasavvurlarga ega. Ibtidoiy diniy e'tiqodlar qisman Birma (ka-chin, naga, china, lisu, karen, kaya, tog'li monlar), Tailand, Vetnam (tog'li tay, kxmer va monlar), Laos (tay, mon, myao, yao) va Sharqiy Timorda hozirgacha saqlangan. Sumatra, Kalimantan va Filippinning ayrim orollarida urug'-qabilaviy dinlar haligacha uchraydi.

Shuni alohida qayd qilish lozimki, Janubi-sharqiy Osiyo xalqlari orasida hukmron bo'lgan eng yirik dinlarning barchasi mahalliy diniy e'tiqodlar, xalq urf-odatlar va milliy bayramlaridan keng foydalanib ularga diniy tus bergan. Masalan, butun mintaqada tarqalgan qishloq xo'jaligi bayram marosimlari, bahor faslida ajdaho shaklidagi kemalarda o'tkaziladigan poygalar, dehqonning yordamchisi sabr-toqatli va mehnatkash qo'tos obrazi, mard va topqir quyon sujeti (yo'lbars va timsohlar ustidan g'olib chiqadigan) diniy tasavvurlar bilan chatishib ketgan. Oilaviy va ijtimoiy bayramlar doimo turli taomlar, rang-barang kuy va raqslar, ommaviy tomoshalar bilan nishonlangan.

Sharqiy Osiyo xalqlarining madaniyatiga beqiyos zo'r ta'sir o'tkazgan dinlardan biri buddizm dinidir. U avval Xitoyga, keyin Yaponiya va Koreyaga eramizning birinchi asrlaridayoq tarqalgan. Nihoyatda yangi sharoitga tez moslashadigan buddizm dini mahalliy vaziyatga qarab o'zgarib, yangi, turli mazhablarni yaratgan.

Barcha kelgindi dinlar, shu jumladan, buddizm ham, mahalliy diniy tasavvurlar bilan chatishib o'ziga xos sinkretik diniy e'tiqodlarni yuzaga keltirgan. Masalan, xitoy xalq tasavvurlari-da buddizm e'tiqodi qadimiy konfutsiylik - axloq-etika ta'limotining belgilari va ko'p xudolik - daosizm g'oyalari bilan aralashib ketgan. Yaponiyada mahalliy zaminda yaratilgan sin-toizm dini bilan buddizm ta'limoti qo'shib o'ziga xos diniy tasavvurlarni paydo qilgan.

Janubi-sharqiy Osiyo xalqlarining mustaqillikka erishishi ularning xo'jalik faoliyatida ham ancha erkinlik tug'dirdi. So'nggi yillarda o'tkazilgan bir necha agrar islohotlar va boshqa tadbirlar qishloq xo'jaligi rivojini ta'min etdi. Ayniqsa, Vetnam, Laos va Birmada o'tkazilgan agrar tadbirlar hosildorlikni bir necha baravarga ko'payishiga sabab bo'ldi.

Bugungi kunda ham ushbu mintaqa jahondagi plantatsion xo'jalikning eng rivojlangan hududlaridan biri hisoblanadi. Bu yerda dunyoda tayyorlanadigan kokos yong'og'ining yarmi, kopraning 70 foiz, natural kauchukning deyarli o'ndan to'qqiz qismi ishlab chiqariladi. Kauchuk asosan, Malayziya va Indoneziyada yetishtiriladi. Jahon bozorida yog' palmasi, shakarqamish, choy, kofe, har xil ziravorlr muhim ahamiyatga ega.

Aholining ko'p qismi plantatsiya xo'jaliklarida band, ular davlatga katta daromad keltiradi. Eksport mahsulotlari yirik plantatsiyalardan tashqari mayda xo'jaliklarda ham yetishtiriladi. Masalan, Malayziyada ishlab chiqariladigan kauchukning 50 foizini, Indoneziyada 70 foizdan ortig'ini mayda dehqon xo'jaliklari yetishtirib beradi.

Yaylovlar yetishmasligi tufayli Janubi-sharqiy Osiyoda chorva-chilik sust rivojlangan. Ammo baliqchilik, dengiz xo'jaligi hozirgacha muhim soha hisoblanadi. Ushbu mamalatlarda o'rmonchilik katta daromad beradigan xo'jalik tarmoqlaridan biri.

ADABIYOTLAR:

1. Karimov I.A. «Tarixiy xotirasiz kelajak yo`q» T., Sharq. 1998.
2. Jabborov I.M. Jahon etnologiyasi asoslari.T., 2005
3. Jabborov I., Jabborov S. Jahon dinlari tarixi. Toshkent, 2001.
4. O'zbekiston Milliy entsiklopediyasi. T., «O'zbekiston milliy entsiklopediyasi milliy nashriyoti 2001-2006. 1-11 jildlar.
5. Guru P. Aziya. M. 1958

6. Markov G.E. Kochevniki Azii. M.1976.
7. Shpajnikov G.A. Religii stran Yugo-Vostochnoy Azii.M. 1980.